

The Nature and Scope of Interactive Governance: Mapping a Systemic Conceptual Landscape

Zahra Hadizadeh Esfehani¹, Seyed Abed Rezaei², Mohammad-Vazin Karimian³,
Nayyereh Ghavi⁴

¹ Department of Public Administration, Imam Hossein (AS) University, Tehran, Iran (**Corresponding author**). Zahrahadizadeh313@yahoo.com

² Department of Governmental Management, Imam Hossein University, Tehran, Iran.
seyedabed@gmail.com

³ Department of Judicial Management, University of Judicial Sciences and Administrative Services, Tehran, Iran. Mv_karimian@ujsas.ac.ir

⁴ Research Institute for Islamic Culture and Studies, Tehran, Iran. ghavi@staff.nahad.ir

Abstract

Interactive governance, as an emerging and growing approach to public administration, emphasizes extensive interaction between government and a broad spectrum of other actors, including citizens and the private sector. Its primary objective is to enhance the efficiency, effectiveness, and legitimacy of decision-making through active participation and constructive engagement among diverse stakeholders. The concept centers on networked collaboration among varied public and private actors to achieve shared goals, particularly in addressing complex societal challenges. This study aims to delineate a comprehensive, systematic conceptual landscape of the “interactive governance” literature, examining its nature and scope, with a particular focus on articles published between 2013 and 2023. It addresses the central research question: Given the nature and scope of interactive governance in scholarly and empirical literature, what is its systemic conceptual landscape? The adopted methodology enables the synthesis of qualitative and quantitative data, incorporating statistical analyses and visualizations of keyword co-occurrence networks to yield a deep, integrated understanding of this dynamic field. This facilitates responses to the sub-questions: How is the nature of interactive governance—including definitions, procedural characteristics, and models of initiation and implementation—explicated in scholarly and empirical literature? What are the evolutionary trends, knowledge domains, and key works in interactive governance literature? How are the outcomes (both positive and negative) and evaluation criteria of interactive governance articulated in scholarly and empirical sources? To address these questions, a conceptual

Cite this article: Hadizadeh Esfehah, Z., Rezaei, S.A., Karimian, M.V. & Ghavi, N. (2025). The Nature and Scope of Interactive Governance: Mapping a Systemic Conceptual Landscape. *Political science*, 28(2), p. 7-36.
<https://doi.org/10.22081/psq.2025.72341.3025>

Received: 2024-12-02

Revised: 2025-02-06

Accepted: 2025-03-06

Published online: 2025-07-01

Type of article: Research Article

Publisher: Baqir al-Obaydi University

<https://pwq.bou.ac.ir/>

©2025/authors retain the copyright and full publishing rights

review method was employed. Initially, 2,141 primary sources were identified via the Scopus database. Their keyword and citation data were imported into VOSviewer software to generate co-occurrence maps (for conceptual relationships) and co-citation maps (for scholarly structures). Subsequently, the full text of 75 accessible articles was analyzed, culminating in the development of an integrated conceptual-theoretical model of interactive governance. The analyses indicate that research interest in interactive governance has grown significantly over the past decade, fostering more intricate conceptual networks that underscore cross-sectoral interactions. Furthermore, the systemic model of the interactive governance process—which includes inputs, processes, outputs, feedback loops, and environmental factors—serves as an integrated framework for effective analysis and implementation of this approach. This model deepens our understanding of how theoretical principles of interactive governance translate into executive practices and everyday interactions, offering a holistic strategy for tackling societal complexities and advancing equitable, sustainable governance in modern societies.

Keywords: Interactive governance, conceptual procedure, stakeholder interaction, citizen participation, public policymaking.

ماهیت و گستره حکمرانی تعاملی؛ ترسیم چشم‌انداز مفهومی سیستمی

زهرا هادی‌زاده اصفهانی^۱، سید عابد رضایی^۲، محمدوزین کریمیان^۳، نیره قوی^۴

^۱ گروه مدیریت دولتی، دانشگاه جامع امام حسین(ع)، تهران، ایران (نویسنده مسئول). Zahrahadzadeh313@yahoo.com
^۲ گروه مدیریت دولتی، دانشگاه جامع امام حسین(ع)، تهران، ایران. seyedabed@gmail.com
^۳ گروه مدیریت قضایی، دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری، تهران، ایران. Mv_karimian@ujas.ac.ir
^۴ پژوهشگاه فرهنگ و معارف اسلامی، تهران، ایران. ghavi@staff.nahad.ir

چکیده

حکمرانی تعاملی به عنوان رویکردی نوین و فزاینده در اداره امور عمومی، بر تعامل گسترده دولت و طیف وسیعی از کنشگران دیگر از جمله شهروندان و بخش خصوصی تأکید دارد. هدف اصلی این رویکرد، افزایش کارایی، اثربخشی و مشروعیت تصمیم‌گیری از طریق مشارکت فعال و تعامل سازنده میان ذی‌نفعان متعدد است. این مفهوم بر همکاری و تعامل شبکه‌ای میان کنشگران متنوع دولتی و خصوصی برای دستیابی به اهداف مشترک، به‌ویژه در راستای حل مسائلی پیچیده اجتماعی تمرکز دارد. پژوهش حاضر با هدف ترسیم یک چشم‌انداز مفهومی سیستمی جامع و نظام‌مند از ادبیات «حکمرانی تعاملی» و بررسی ماهیت و گستره آن، به‌ویژه با تمرکز بر مقالات منتشر شده بین سال‌های ۲۰۱۳ تا ۲۰۲۳ م. استفاده کرده است تا به این پرسش اصلی پاسخ دهد که با توجه به ماهیت و گستره حکمرانی تعاملی در ادبیات علمی و تجربی، چشم‌انداز مفهومی سیستمی آن چگونه است؟ رویکرد به‌کارگرفته‌شده در تحقیق، امکان تحلیل داده‌های کیفی و کمی، شامل تحلیل‌های آماری و بصری شبکه‌های هم‌رخدادی کلیدواژه‌ها را برای دستیابی به درکی عمیق و یکپارچه از این حوزه پویا فراهم آورد تا امکان پاسخ‌گویی به پرسش‌های فرعی تحقیق میسر شود: ماهیت حکمرانی تعاملی در ادبیات علمی و تجربی شامل تعاریف، ویژگی‌های فرایندی و مدل‌های آغاز و پیاده‌سازی آن چگونه تبیین شده است؟ روندهای تحول، حوزه‌های دانشی و آثار کلیدی ادبیات حکمرانی تعاملی کدامند؟ پیامدهای (اعم از مثبت و منفی) و معیارهای ارزشیابی حکمرانی تعاملی در ادبیات علمی و تجربی چگونه تبیین شده‌اند؟ برای پاسخ به پرسش‌ها، از روش مرور مفهومی استفاده شد. نخست شناسایی منابع اصلی تحقیق که به تعداد ۲۱۴۱ عدد بود، از طریق پایگاه داده Scopus صورت پذیرفت که داده‌های آن شامل کلیدواژه‌ها و استنادی به نرم‌افزار VOSviewer وارد شدند تا نقشه‌های هم‌رخدادی (برای روابط مفهومی) و هم‌اقتباسی (برای ساختارهای علمی) تهیه گردد. سپس متن ۷۵ مقاله قابل دسترس مطالعه شد که نتیجه آن ترسیم یک مدل نظری مفهومی یکپارچه از حکمرانی تعاملی بود. نتایج تحلیل‌ها نشان داد که علاقه پژوهشگران به حکمرانی تعاملی، به‌ویژه در یک دهه اخیر، رشد قابل توجهی داشته و به شکل‌گیری شبکه‌های

استاد به این مقاله: هادی‌زاده اصفهانی، زهرا؛ رضایی، سید عابد؛ کریمیان، محمدوزین؛ قوی، نیره (۱۴۰۴). ماهیت و گستره حکمرانی تعاملی؛ ترسیم چشم‌انداز مفهومی سیستمی. علوم سیاسی، ۲۸(۲)، ص ۷-۳۶. <https://doi.org/10.22081/psq.2025.72341.3025>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۹/۱۲؛ تاریخ اصلاح: ۱۴۰۲/۱۱/۰۸؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۱۶؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۴/۱۰

ناشر: دانشگاه باقرالعلوم(ع)

نوع مقاله: پژوهشی

© نویسنده‌گان.

مفهومی پیچیده‌تری در این حوزه منجر شده است که بر تعاملات بین‌بخشی تأکید دارند؛ همچنین الگوی سیستمی فراگرد حکمرانی تعاملی شامل ورودی‌ها، فرایند، خروجی‌ها، حلقه‌های بازخورد و عوامل محیطی، به عنوان یک چارچوب یکپارچه برای تحلیل و اجرای مؤثر این رویکرد است. این الگو، درک ما را از چگونگی ترجمه اصول نظری حکمرانی تعاملی به عملکردهای اجرایی و تعاملات روزمره عمیق‌تر می‌سازد و رویکردی جامع برای مواجهه با پیچیدگی‌های مسائل اجتماعی و تقویت حکمرانی عادلانه و پایدار در جوامع مدرن ارائه می‌دهد.

کلیدواژه‌ها: حکمرانی تعاملی، روند مفهومی، تعامل ذی‌نفعان، مشارکت شهروندی و خط‌مشی‌گذاری عمومی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. مقدمه

در بطن جوامع بشری، تعامل میان کنشگران از رقابت تا همکاری، واقعیتی انکارناپذیر است که در وابستگی متقابل ریشه دارد و با توسعه تقسیم کار مدرن تشدید شده است. در این بستر پیچیده، هیچ کنشگر واحدی (دولتی یا خصوصی) به تنهایی دانش و ظرفیت کافی برای حل مسائل پیچیده را ندارد. این محدودیت‌ها، ضرورت تعامل را به عنصری محوری در رویکردهای نوین حکمرانی تبدیل کرده است. تعامل نه تنها بخشی از سیستمی است که باید اداره شود، بلکه جزئی حیاتی از سیستم حکمرانی نیز به شمار می‌آید. نهادها و اصول بنیادین، بسترساز ساختار و پایداری روابط انسانی و حکمرانی هستند (Kooiman & et al., 2005). حکمرانی به مجموع تعاملات عمومی و خصوصی برای حل مسائل و ایجاد فرصت‌های اجتماعی اطلاق می‌شود که مهم‌ترین عنصر آن، واژه «تعاملات» است و در کانون دیدگاه نوین حکمرانی تعاملی قرار دارد (Kooiman & et al., 2005, p. 17). از دهه ۱۹۸۰م، ناتوانی دولت‌ها در مقابله با مسائل پیچیده اجتماعی، به گسترش مشارکت‌کنندگان فراتر از دولت و دگرگونی از روش‌های مهار سنتی به رویکردهای فراگیرتر و جمعی‌تر منجر شد (Chuenpagdee, 2011, p. 199). در سال ۱۹۹۱م. کارگاه جان کویمان بر تغییرات اساسی در رابطه دولت و جامعه و ناکارآمدی ابزارهای بوروکراتیک سنتی در مواجهه با پیچیدگی جامعه اطلاعاتی و شبکه‌ها تأکید کرد. محققان پی بردند که تصمیم‌گیران در حال توسعه اشکال جدیدی از تنظیم مشترک، هدایت مشترک، تولید مشترک و توزیع مشترک هستند. این امر، نیاز نظام حکمرانی به تعاملی‌تر، دو جانبه‌تر و گفتگویی‌تر شدن در همه سطوح را نشان داد تا بتواند با تغییرات ساختاری و فرهنگی عمیق جامعه همراه شود (Bang, 2016, p. 2). اکنون به لطف پیشرفت‌های جدید در علوم سیاسی و تأکید بر محدودیت‌های سیستمی سلسله‌مراتب و بازار، علاقه به اشکال مختلف حکمرانی تعاملی افزایش یافته است. به باور جان کویمان هیچ کنشگری، چه عمومی و چه خصوصی، به تنهایی دانش و ظرفیت لازم برای حل مسائل پیچیده را ندارد. وی و همکارانش، تشکیل شبکه‌های پیچیده تعاملی و مشارکت‌های قراردادی بین کنشگران دولتی و خصوصی راه‌حل این چالش می‌دانستند (Ansell & Torfing, 2022, p. 8). نهادهای سازش مشارکت شهروندان در دولت فرایندی پیچیده است و باید در دل حکمرانی تنیده شود، نه صرفاً اضافه‌گردد (Jäntti & et al., 2023, p. 5). تعامل می‌تواند مقدمه‌ای برای مشارکت باشد و اقتدار نیز می‌تواند بر پایه استدلالی قابل توجیه باشد، نه صرفاً فرمان (Ansell & Torfing, 2022, pp. 192-193). گفتنی است تعاملات همواره پیامدهای خواسته و ناخواسته‌ای دارند که غالباً ناشی از تنش میان اهداف، منافع و مقاصد کنشگران است (Kooiman & et al., 2005, p. 18). با وجود اهمیت رو به رشد مفهوم حکمرانی تعاملی، ادبیات موجود فاقد یک تصویر یکپارچه و نظام‌مند از چشم‌انداز مفهومی آن است؛ زیرا پژوهش‌های پیشین غالباً بر ابعاد خاصی تمرکز کرده‌اند؛ از این‌رو هدف نهایی مقاله حاضر، ارائه یک نقشه

مفهومی منسجم است که به درک پیچیدگی‌های نظری و عملی حکمرانی تعاملی کمک رساند و مسیرهای جدیدی را برای پژوهش‌های آتی روشن سازد.

پرسش اصلی پژوهش به این شرح است: با توجه به ماهیت و گستره حکمرانی تعاملی در ادبیات علمی و تجربی، چشم‌انداز مفهومی - سیستمی آن چگونه است؟

پرسش‌های فرعی:

(۱) ماهیت حکمرانی تعاملی در ادبیات علمی و تجربی شامل تعاریف، ویژگی‌های فرایندی و مدل‌های آغاز و اجرا شده آن چگونه تبیین شده است؟

(۲) روندهای تحول، حوزه‌های دانشی و آثار کلیدی ادبیات حکمرانی تعاملی کدامند؟

(۳) پیامدهای (اعم از مثبت و منفی) و معیارهای ارزشیابی حکمرانی تعاملی در ادبیات علمی و تجربی چگونه تبیین شده‌اند؟

۲. رویکرد پژوهش

مرور مفهومی روشی برای ترکیب دانش و ترسیم مفاهیم موجود در متون است (Litherland & et al., 2025, p. 92) که نمایی کلی از چشم‌انداز مفهومی حکمرانی تعاملی ارائه می‌دهد (Feys, 2023, p. 11). این مرور از دستورعمل‌های نظام‌مند مؤسسه جونا بریگز^۱ پیروی می‌کند که شامل تعیین پرسش‌های پژوهش، انتخاب مطالعات، استخراج و سازماندهی داده‌ها، تلفیق و دسته‌بندی نتایج، و خلاصه‌سازی یافته‌هاست (Hadie, 2024, p. 185-197)؛ به همین جهت برای پاسخ به پرسش اصلی تحقیق در راستای شناسایی ماهیت و گستره حکمرانی تعاملی، از این روش استفاده شد. از آنجایی که لازمه ورود به متون اصلی پژوهش‌های پیشین و انتخاب آنها، نیازمند یک احاطه کلی بر پژوهش‌های حوزه حکمرانی تعاملی بود، در گام نخست، یک مطالعه علم‌سنجی جهت شناسایی روندهای تحقیقات پیشین صورت پذیرفت. بدین منظور برای شناسایی جامع ادبیات، جستجوی اولیه در تاریخ ۲۴ ژوئن ۲۰۲۵ م. در پایگاه داده Scopus انجام شد. راهبرد جستجو بر عبارت "Interactive Governance" در عنوان، چکیده و کلیدواژه‌ها متمرکز بود که به شناسایی ۲۱۴۱ منبع مرتبط منجر گردید. پس از جمع‌آوری منابع، تحلیل اولیه با استفاده از نرم‌افزار Excel برای بررسی روندهای انتشار و حوزه‌های موضوعی صورت گرفت؛ همچنین برای ترسیم دقیق‌تر چشم‌انداز مفهومی، داده‌های کلیدواژگانی و استنادی به نرم‌افزار VOSviewer وارد شدند تا نقشه‌های هم‌رخدادی (برای روابط مفهومی) و هم‌اقتباسی (برای ساختارهای علمی) تهیه گردند. در مرحله بعدی، برای اطمینان از دسترسی به متن کامل مقالات منتخب، جستجو برای یافتن نسخه‌های دسترسی باز در پایگاه‌های Google Scholar، ResearchGate و ScienceDirect انجام شد که در نتیجه آن،

1. JBI.

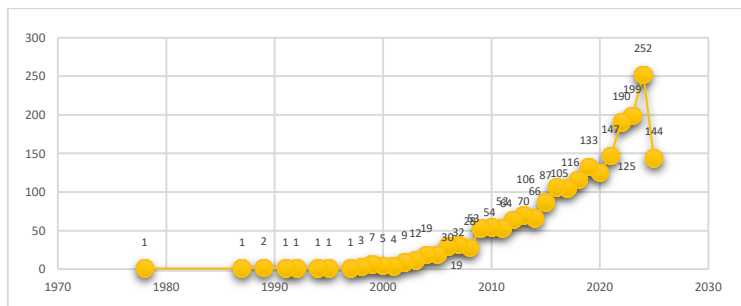
۷۵ مقاله قابل دسترسی شناسایی گردید. مقالات بر اساس معیارهای از پیش تعریف شده‌ای بررسی دقیق شدند. معیارهای ورود شامل مقالات علمی- پژوهشی، فصل‌های کتاب‌ها و مقالات کنفرانس به زبان انگلیسی بود که به طور مستقیم به حکمرانی تعاملی می‌پرداختند و دارای چکیده و کلیدواژه بودند. معیارهای خروج نیز شامل مقالات غیر مرتبط، رساله‌ها و گزارش‌های خاکستری (بدون داوری هم‌تا) و نسخه‌های تکراری بود. فرایند انتخاب مقالات در دو مرحله (براساس عنوان و چکیده، سپس مطالعه کامل متن) انجام شد. سپس تعاریف متمایز و نکات حاوی مدل‌ها یا الگوهای خاص در زمینه حکمرانی تعاملی استخراج و در قالب نمودار سازماندهی شدند. تحلیل این اطلاعات، به ترسیم یک مدل مفهومی یکپارچه از حکمرانی تعاملی منجر گردید که در بخش یافته‌ها ارائه خواهد شد.

۳. یافته‌ها

این بخش یافته‌های مرور جامع ادبیات حکمرانی تعاملی را برای ترسیم چشم‌انداز مفهومی آن ارائه می‌دهد. این نتایج نخست به روندهای انتشار و توزیع حوزه‌های دانشی می‌پردازد. سپس ساختار مفهومی و مضامین محوری را از طریق تحلیل کلیدواژه‌ها آشکار می‌سازد و در نهایت پس از معرفی آثار کلیدی، یک مدل مفهومی یکپارچه از تعریف‌ها و مدل‌های استخراج شده را ارائه می‌دهد.

۳-۱. متغیرهای علم‌سنجی

بررسی روند انتشار اسناد (نمودار ۱) بیانگر رشد چشمگیر علاقه به «حکمرانی تعاملی» در جامعه علمی است. پژوهش‌ها که از اواخر دهه ۱۹۷۰م. و اوایل دهه ۱۹۹۰م. با تعداد اندک آغاز شد، تا میانه‌های دهه ۲۰۰۰م. به نسبت پایین بود؛ ولی پس از سال ۲۰۰۵م. (با ۳۰ سند) افزایشی شتاب‌دار یافت. این رشد به طور خاص در دهه ۲۰۱۰م. (از ۵۳ سند در ۲۰۱۰م. به ۱۰۶ سند در ۲۰۱۵م.) سرعت گرفت و در سال ۲۰۲۳م. با ۲۵۲ سند به اوج خود رسید. این روند صعودی نشان‌دهنده اهمیت فزاینده و توجه روبه رشد محققان به این حوزه در پاسخ به پیچیدگی‌های روزافزون جوامع است.

نمودار ۱- روند انتشار پژوهش‌های حکمرانی تعاملی در طول زمان

بررسی دقیق تر نقشه و فهرست فراوانی کلیدواژه‌ها نشان می‌دهد که مفاهیم زیر از پرتکرارترین و محوری‌ترین واژگان در این حوزه هستند.

جدول ۱- کلیدواژگان پرتکرار در پژوهش‌های حکمرانی تعاملی

ردیف	کلیدواژه	تعداد تکرار	ردیف	کلیدواژه	تعداد تکرار
۱	رویکرد حکمرانی	۲۸۸	۱۱	تغییر اقلیم	۵۶
۲	پایداری	۱۷۶	۱۲	نوآوری	۵۳
۳	حکمرانی	۱۷۲	۱۳	سیاست عمومی	۵۱
۴	انسانی	۱۵۴	۱۴	دولت محلی	۴۸
۵	چین	۱۴۴	۱۵	دولت	۴۴
۶	تصمیم‌گیری	۱۲۴	۱۶	سیستم‌های رایانه‌ای تعاملی	۴۲
۷	مقاله	۱۰۹	۱۷	دولت الکترونیک	۴۱
۸	حکمرانی تعاملی	۸۲	۱۸	یادگیری	۴۰
۹	ذی‌نفع	۸۰	۱۹	رسانه‌های اجتماعی	۴۰
۱۰	حکمرانی شرکتی	۷۶	۲۰	اقتصاد	۳۸

بررسی نقشه و فهرست فراوانی کلیدواژه‌ها (جدول ۲) نشانگر پرتکرارترین واژگان در این حوزه است. این واژگان به طور عمده مفاهیم محوری پژوهش را منعکس می‌کنند، اما برخی از آنها مانند «چین» (ردیف ۵) به دلیل حجم بالای پژوهش‌های مرتبط با یک منطقه جغرافیایی خاص و «مقاله» (ردیف ۷)، به عنوان یک اصطلاح ساختاری یا متا-پژوهشی در بهرست ظاهر شده‌اند که با ماهیت موضوعی دیگر کلیدواژه‌ها متفاوت‌اند.

نقشه هم‌رخدادی، چهار خوشه اصلی را در حکمرانی تعاملی آشکار می‌سازد:

خوشه قرمز (فناوری و مدیریت شهری/شرکتی): شامل واژگانی مانند «شهر هوشمند»، «هوش مصنوعی» و «حکمرانی شرکتی»، نشان تلفیق حکمرانی با فناوری و رویکردهای مدیریتی است.

خوشه سبز (ابعاد اجتماعی و انسانی سلامت): با واژگانی چون «انسانی»، «مراقبت سلامت» و «رسانه‌های اجتماعی»، بر جنبه‌های انسانی و اجتماعی حکمرانی، به ویژه در حوزه‌های سلامت و بحران‌ها تمرکز دارد.

خوشه آبی (رویکردهای حکمرانی و سیاست‌های زیست‌محیطی): شامل «حکمرانی تعاملی»، «پایداری»، «تغییر اقلیم» و «خط‌مشی‌گذاری»، هسته اصلی پژوهش در حکمرانی پایدار و رویکردهای مشارکتی زیست‌محیطی را در بر می‌گیرد. حضور واژه «چین» در این خوشه نشانگر حجم قابل توجهی از پژوهش‌های مرتبط با این منطقه جغرافیایی در زمینه مسائل زیست‌محیطی و حکمرانی است؛ هرچند

تبیین دقیق دلایل این برجستگی (مانند وقوع فجایع زیست محیطی یا تمرکز پژوهشگران) مستلزم تحلیل‌های عمیق‌تر خارج از قلمرو این مطالعه است.

خوشه زرد (اقتصاد و تصمیم‌گیری): با واژگانی مانند «اقتصاد»، «تصمیم‌گیری» و «توسعه»، به ابعاد اقتصادی حکمرانی می‌پردازد.

این خوشه‌ها و ارتباطات آنها، تصویری جامع از ابعاد نظری و کاربردی حکمرانی تعاملی ارائه می‌دهد و گسترش این مفهوم را در مواجهه با مسائل گوناگون اجتماعی، محیطی، فناورانه و سیاستی از طریق مشارکت و همکاری شبکه‌ای نشان می‌دهد.

شکل ۲- نقشه هم‌استنادی پژوهش‌های حکمرانی تعاملی

جدول (۲)، ۲۰ مورد از پر استنادترین پژوهش‌ها را نمایش می‌دهد.

جدول ۲- پژوهش‌های پر استناد مرتبط با حکمرانی تعاملی

ردیف	نویسنده(گان)	سال	عنوان پژوهش (ترجمه فارسی)	تعداد استنادات
۱	Sanderson I.	۲۰۰۲	ارزیابی، یادگیری خطامشی و خطامشی‌گذاری مبتنی بر شواهد	۷۵۰
۲	Torfing J.; Peters B.G.; Pierre J.; Sørensen E.	۲۰۱۲	حکمرانی تعاملی: پیشبرد پارادایم	۶۷۰
۳	Jentoft S.	۲۰۰۹	حکمرانی شیلات و مناطق ساحلی به عنوان یک مسئله بغرنج	۴۳۹
۴	Gupta J.; Pahl-Wostl C.; Six D.	۲۰۱۵	به سوی چارچوبی چندسطحی، چندعاملی و چندابزاری برای حکمرانی اقلیمی مؤثر و مشروع: درس‌هایی از سراسر جهان	۲۴۸
۵	Moss T.	۲۰۰۴	حکمرانی مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی در اتحادیه اروپا: مطالعه موردی ایالت اشلسویگ-هولشتاین آلمان	۲۳۴
۶	Jentoft S.	۲۰۰۷	محدودیت‌های حکمرانی: از سهمیه‌های ماهیگیری تا تصاحب اقیانوس	۱۷۷

ردیف	نویسنده(گان)	سال	عنوان پژوهش (ترجمه فارسی)	تعداد استنادات
۷	Edelenbos J.; Klijn E.-H.	۲۰۰۵	نهادینه کردن تعامل: نقش اعتماد و کنترل در سیستم‌های حکمرانی پیچیده	۱۷۱
۸	Jentoft S.; Chuenpagdee R.; Degnbol P.	۲۰۰۷	مناطق حفاظت‌شده دریایی: ابزاری برای حکمرانی ساحلی و دریایی	۱۶۲
۹	Chuenpagdee R.; Jentoft S.; Degnbol P.; Wilson D.C.; Bavinck M.; McKenzie N.	۲۰۱۳	مناطق حفاظت‌شده دریایی: ابزاری برای حکمرانی ساحلی و دریایی	۱۳۵
۱۰	Ianniello M.; Sedeu L.	۲۰۱۹	موانع حکمرانی مشارکتی: درس‌هایی از اجرای طرح‌های توسعه محلی در ایتالیا	۱۲۳
۱۱	Jentoft S.; Jentoft A.; Suarez A.; Mateo J.	۲۰۱۲	ذی‌نفعان درباره چه چیزی صحبت می‌کنند: تحلیل موضوعی مطالعات مشارکت ذی‌نفعان در حکمرانی دریایی و ساحلی	۱۰۶
۱۲	Vifell A.C.; Kjellberg S.	۲۰۱۲	سازماندهی برای همکاری در برنامه‌ریزی شهری پایدار: مطالعه موردی دو شهرداری سوئد	۹۶
۱۳	Jentoft S.	۲۰۱۷	شبکات‌های کوچک در نروژ: حکمرانی مشترک و پیامدهای آن برای قدرت و مشارکت محلی	۹۲
۱۴	Edelenbos J.; van Meerkerk I.	۲۰۱۸	تکامل حکمرانی مشارکتی: بینش‌هایی از دو دهه پژوهش و عمل	۸۸
۱۵	Jentoft S.	۲۰۰۶	فراتر از مدیریت شبکات: محدودیت‌های نهادی اداره امور عمومی «جدید»	۸۰
۱۶	Jentoft S.	۲۰۱۴	عمل به قول: نقش یادگیری اجتماعی در فرایندهای مشارکت عمومی	۷۶
۱۷	van Meerkerk I.; Edelenbos J.	۲۰۱۸	ارتباط‌سازی در پروژه‌های پژوهشی میان‌رشته‌ای: یک مطالعه اکتشافی	۷۴
۱۸	Partelow S.; Nunan F.; Pahl-Wostl C.; Schlueter M.; Newig J.; Keskitalo E.C.H.; Vakinahu K.	۲۰۲۰	حکمرانی محیط‌زیستی در دوران آنتروپوسن: از کاربرد تصاویر تا تحول سیستمی	۷۰
۱۹	Song A.M.; Chuenpagdee R.; Bavinck M.; Jentoft S.	۲۰۱۳	ارزش‌ها، تصاویر و اصول در حکمرانی ساحلی و دریایی	۶۹
۲۰	Chuenpagdee R.; Jentoft S.; Degnbol P.; Wilson D.C.; Bavinck M.; McKenzie N.	۲۰۱۸	مناطق حفاظت‌شده دریایی: ابزاری برای حکمرانی ساحلی و دریایی	۶۵

همان‌طور که در نقشه شبکه‌ای استنادات (شکل ۴) نیز مشاهده می‌شود، آثاری از پژوهشگرانی مانند Sanderson، Torfing و Jentoft به عنوان گره‌های بزرگ و محوری ظاهر شده‌اند که نشانگر جایگاه برجسته و تأثیرگذاری پایدار آنها در شکل‌گیری و توسعه ادبیات حکمرانی تعاملی و نقش پیشگامانه آنها در این حوزه است. در ادامه خلاصه‌ای از این پژوهش‌های برجسته ارائه می‌گردد.

سندرسون (۲۰۰۲م.) استدلال می‌کند که «یادگیری اجتماعی بازتابی»^۱ که بر اساس ارزیابی

خط‌مشی‌ها و برنامه‌ها شکل می‌گیرد، مبنایی بسیار مهم برای حکمرانی تعاملی است. او همچنین حکمرانی تعاملی را به عنوان ابزاری برای راهنمایی راهبردی جوامع پیچیده معرفی می‌کند. در این مدل، جامعه شبکه‌ای درهم‌تنیده از تعاملات و نهادهای رسمی و غیررسمی است که در آن، شبکه‌سازی^۱ جایگزین مدل‌های سنتی «فرمان و کنترل»^۲ شده و ماهیتی گفتمانی و دموکراتیک‌تر پیدا می‌کند؛ بنابراین در چنین محیطی، ارزیابی و آزمایشگری خط‌مشی^۳ به عنوان رویکردهای نهادی کلیدی در حکمرانی تعاملی تلقی می‌شوند که بستر یادگیری اجتماعی بازتابی را فراهم می‌کنند. در واقع سندرسون حکمرانی تعاملی را نه صرفاً یک ساختار اداری، بلکه یک مدل حکمرانی «یادگیرنده» معرفی می‌کند که توانایی آن برای هدایت سیستم‌های اجتماعی پیچیده، به طور مستقیم به قدرت آن در تولید شواهد و یادگیری بازتابی از ارزیابی خط‌مشی‌ها بستگی دارد.

پژوهش تورفینگ و همکاران (۲۰۱۲م.) به عنوان یکی از مهم‌ترین آثار در حوزه حکمرانی، تلاش می‌کند تا با تحلیلی دقیق، حکمرانی تعاملی را در حوزه علوم سیاسی تثبیت کند. در دیدگاه آنان، حکمرانی تعاملی در عمل در سه شکل عمده ظهور می‌کند: بازارهای شبه‌رقابتی،^۴ مشارکت‌ها^۵ و شبکه‌های حکمرانی.^۶ نویسندگان استدلال می‌کنند که ظهور حکمرانی تعاملی به معنای «تهی شدن»^۷ دولت نیست؛ بلکه به معنای «دگرگونی» نقش دولت است؛ به عبارت دیگر دولت‌ها دیگر بازیگر مسلط نیستند، اما نقش حیاتی خود را به عنوان «فراحکمران» حفظ می‌کنند. فراحکمرانی به معنای «حکمرانی بر حکمرانی» است و شامل تلاش‌های عامدانه دولت برای تسهیل، مدیریت و هدایت غیرمستقیم عرصه‌های حکمرانی تعاملی از طریق ابزارهای نرم یا سخت (مانند دستکاری منابع یا اعمال اقتدار رسمی) است. این فرایند اغلب در «پرتو سلسله مراتب»^۸ رخ می‌دهد که نشانگر توانایی دولت برای شکل‌دهی و مشروعیت‌بخشی به نتایج تعاملات است؛ حتی زمانی که مستقیم فرمان نمی‌دهد؛ با این حال نویسندگان بر لزوم بررسی انتقادی تأکید کرده، اشاره می‌کنند که گروه‌های درگیر در حکمرانی ممکن است نماینده عموم مردم نباشند؛ بنابراین ارزیابی و بهبود کیفیت دموکراتیک و اثربخشی این شبکه‌ها یک مسئله حیاتی برای پژوهشگران باقی می‌ماند.

به نظر می‌رسد این کتاب تحول عظیمی در رشد و توسعه پژوهش‌های حکمرانی تعاملی داشته است؛

1. Networking
2. Command and Control
3. Policy Experimentation
4. Quasi-Markets
5. Partnerships
6. Governance Networks
7. Hollowing out
8. Shadow of Hierarchy

زیرا پس از انتشار آن، تعداد پژوهش‌های صورت گرفته در حوزه حکمرانی تعاملی افزایش چشم‌گیری داشته است؛ برای مثال تعداد ارجاعات قابل توجه به اثر مذکور، در کنار پژوهش‌هایی است که به طور خاص در زمینه مروری بر این اثر به نگارش درآمده‌اند یا در مطالب خود تأثیرپذیری عمیقی از آن داشته‌اند؛ برای مثال کانوی^۱ (۲۰۲۰م.) در مقاله خود، چاپ مجدد کتاب را دلیلی بر اثرگذاری این کتاب در عرصه حکمرانی تعاملی می‌داند و توضیح می‌دهد که چگونه این پژوهش و چالش‌هایی که در آن آمده، همچنان در شرایط فعلی کشورهای غربی محل بحث است (Conway, 2020, p. 63)؛ همچنین بنابر اظهارات یی^۲ (۲۰۱۵م.)، این کتاب بینش و توضیحی جامع و جالب در مورد حکمرانی تعاملی ارائه می‌دهد؛ به‌ویژه از نظر اینکه چگونه حکمرانی تعاملی با اشکال سنتی حکمرانی متفاوت است؛ چرا حکمرانی تعاملی به طور فزاینده‌ای در دنیای در حال تغییر ظهور می‌کند؛ همچنین چگونگی عملکرد و مردم‌سالاری در حکمرانی تعاملی می‌تواند پیوسته مورد ارزیابی و بهبود قرار گیرد (Yi, 2015, p. 1310).

مقاله ینتوف و چوین پگدی^۳ (۲۰۰۹م.) با الهام از نظریه برنامه‌ریزی ریتل و وبر، استدلال می‌کند که بسیاری از مسائل عمومی که حکمرانی با آنها مواجه است، از نوع «مسائل بغرنج»^۴ هستند. این مسائل، برخلاف مسائل «آرام»،^۵ ماهیتی پیچیده، مبهم، پویا و منحصربه‌فرد دارند. آنها فاقد فرمول‌بندی مشخص، راه‌حل فنی قطعی و معیار درست/غلط علمی هستند و به ظهور مجدد تمایل دارند. این پیچیدگی نشان می‌دهد که مدیریت^۶ سنتی که یک راه‌حل فنی برای یک هدف مشخص ارائه می‌دهد، ناکافی است. در عوض، یک رویکرد حکمرانی لازم است که شامل مذاکره، استدلال، تعیین اهداف و درگیری با ارزش‌ها باشد. حل مسائل بغرنج مستلزم یک فرایند استدلالی است که در آن، راه‌حل‌ها به جای اینکه از طریق تخصص علمی ارائه شوند، از طریق یادگیری و گفتگوی تعاملی میان بازیگران مختلف (که دانش و قضاوت آنها متمرکز نیست) پدیدار می‌گردند. در چنین شرایطی، حکمرانی تعاملی، مسائل بغرنج را به عنوان چالش‌های «قابلیت حکمرانی» می‌بیند. این پارادایم، محدودیت‌های ذاتی یک نظام حکمرانی برای حل نظام‌مند مسائل را می‌پذیرد و بر قابلیت سیستم برای واکنش به تقاضاها و فشارها و همچنین تغییرات دگرگون‌ساز^۷ تأکید می‌کند. بنابر نتایج بررسی‌ها، اگرچه در مجموعه پژوهش‌های داخلی، بسیاری از پژوهش‌ها در رابطه با انواع حکمرانی به نگارش درآمده‌اند، در حال حاضر پژوهشی با عنوان حکمرانی تعاملی در هیچ قالب پژوهشی، در تلاش جستجوگران این پژوهش یافت نشده است.

1. Conway

2. Yi

3. Jentoft & Chuenpagdee

4. Wicked Problems

5. Tame

6. Management

7. Transformative

۳-۲. ماهیت حکمرانی تعاملی

در ادامه تحلیل‌های کمی، این بخش به بررسی کیفی پژوهش‌های منتخب می‌پردازد تا سهم آنها در بسط مفهومی یا ارائه راه‌حل برای جنبه‌های خاص حکمرانی تعاملی، و درک عمیق‌تر از این مفهوم را برجسته سازد. با توجه به جنبه‌های گوناگون و گاه متضاد مطرح‌شده در ادبیات، درک جامعی از «حکمرانی تعاملی» مستلزم تأمل در تعاریف متعدد و متنوعی است که محققان مختلف از این مفهوم ارائه داده‌اند. در ادامه در قالب جدول (۳)، مهم‌ترین تعاریف حکمرانی تعاملی با لحاظ منبع ارائه خواهد شد تا تصویری منسجم‌تر از این مفهوم در ادبیات نظری ترسیم شود.

جدول ۳- تعاریف مختلف از حکمرانی تعاملی

منبع (سال)	تعریف حکمرانی تعاملی	ردیف
Hendriks & Tops (2002)	شیوه‌ای از خط‌مشی‌گذاری که در آن دولت، کنشگران مختلف (شهروندان، گروه‌های اجتماعی، شرکت‌ها) را در مراحل اولیه تعامل و همکاری درگیر می‌کند. هدف آن گذر از دولت سنتی به حکمرانی (با تمرکز بر تعامل دولت-جامعه) و بهبود مشروعیت تصمیم‌گیری جمعی از طریق افزایش مشارکت و ارتباطات است.	۱
Hambleton & Sweeting (2003)	شیوه‌های تصمیم‌گیری عمومی که دولت‌ها در آن مشارکت مستقیم شهروندان و ذی‌نفعان را در تدوین خط‌مشی‌ها، به‌ویژه در سطح محلی تسهیل می‌کنند، بر گشودگی و همکاری قبل از تصمیم‌گیری برای جلب حمایت، افزایش کیفیت تصمیم و بهبود مشروعیت دموکراتیک نتایج تأکید دارد.	۲
Frey (2004)	چارچوبی که بر ایجاد ساختارهای تعاملی جدید برای ارتقای مشارکت عمومی در حکمرانی تأکید دارد. هدف آن تبدیل کنشگران اجتماعی به هم‌پیمانانی برای بهبود عملکرد اداری و افزایش مشروعیت دموکراتیک است.	۳
van Buuren & et al. (2007)	تغییر از دولت سنتی به رویکرد مشارکتی‌تر در تصمیم‌گیری، با تأکید بر هدایت افقی در شبکه‌های حکمرانی. شامل درگیر کردن ذی‌نفعان مختلف در فرایند اجماع‌محور برای رسیدگی به مسائل پیچیده خط‌مشی است.	۴
Kooiman & et al. (2008)	رویکردی که حکمرانی در مقیاس‌های مختلف (از محلی تا جهانی)، اقتدارها و مسئولیت‌های موازی را پوشش می‌دهد؛ همچنین بر حل مسائل اجتماعی و ایجاد فرصت‌ها از طریق تعامل میان کنشگران مدنی، عمومی و خصوصی تأکید می‌ورزد.	۵
Orillard (2009)	فرایندها و سازوکارهایی که در آن کنشگران متنوع در یک جمعیت، تحت تأثیر بسترهای اجتماعی-فرهنگی، در مذاکره و همکاری درگیر می‌شوند. شامل شناسایی «ابتکارات اکتشافی» ^۱ برای تسهیل تصمیم‌گیری و تعاملات راهبردی است که به حکمرانی پایدار کمک می‌کند.	۶
Derkyi & et al. (2012)	نظامی حکمرانانه با ویژگی مشارکت کنشگران متنوع (دولت، بازار، مردم) که در رویکرد مشارکتی به تصمیم‌گیری بر مسئولیت‌های مشترک، منافع عادلانه و همکاری در کنار به‌رسمیت‌شناختن قوانین عرفی تأکید دارد. هدف آن بهبود مدیریت و حل تعارضات (به‌ویژه در بخش جنگل) است.	۷

ردیف	تعریف حکمرانی تعاملی	منبع (سال)
۸	رویکرد مشارکتی در حکمرانی که بر درگیر کردن ذی‌نفعان متعدد (دولت، NGOها، جوامع محلی) در تصمیم‌گیری تأکید دارد. هدف آن افزایش سرمایه اجتماعی و تقویت سازوکارهای جامعه‌محور برای مدیریت پایدار منابع و حکمرانی محیط زیست است.	Torring & et al. (2012)
۹	چشم‌انداز نظری که بر نقش‌های حکمرانی دولت، بازار و مردم تأکید دارد. تعاملات بین این قلمروها را عامل مهمی در موفقیت یا شکست حکمرانی می‌داند.	Bavinck et al. (2013)
۱۰	رویکردی که سیستم‌ها را متشکل از «سیستمی که باید حکمرانی شود» و «سیستم حکمرانی‌کننده» و تعاملات میان آنها می‌بیند. بر روابط میان کنشگران در این سیستم‌ها (کالا، خدمات، پرداخت، تعامل) تأکید دارد و هدایت مداخلات برای ارتقای قابلیت حکمرانی، اتصال‌پذیری و توزیع عادلانه‌تر قدرت در شبکه را فراهم می‌کند.	Mahon & McConney (2013)
۱۱	رویکردی مشارکتی در مواجهه با مسائل اجتماعی (مثل توسعه شهری/خدمات عمومی) که طیف وسیعی از کنشگران (عمومی، اجتماعی، خصوصی) را درگیر می‌کند. بر مشارکت مدنی و ذی‌نفعان (فرا تر از نهادهای سنتی) تأکید دارد؛ همچنین به وضعیت مدرنیته بازاندیشانه اشاره دارد که در آن گسترش مشارکت و خودسازمان‌دهی پیش‌نیاز دولت‌های رفاه است.	Edelenbos & van Meerkerk (2016)
۱۲	ایجاد پل‌های جدید بین جامعه و دولت، و فراهم‌آوردن فضای بیشتر برای مردم‌سالاری دینی مشورتی به عنوان ابزاری برای افزایش مشروعیت فرایند خط‌مشی‌گذاری و تصمیم‌گیری است.	
۱۳	به تعاملات و نوآوری‌های متعدد کنشگران عمومی، اجتماعی و خصوصی در مواجهه با مسائل پیچیده اجتماعی اشاره دارد؛ همچنین درباره مشارکت ذی‌نفعان در فرایندهای تصمیم‌گیری برای افزایش کارایی، اثربخشی و مشروعیت تصمیم‌گیری، اجرا و ارائه خدمات است.	
۱۴	ابزاری برای هم‌سوز کردن منابع پراکنده (مالی، انسانی، اطلاعات، دانش، شایستگی‌ها، حمایت).	
۱۵	فرایندهای مشارکتی شامل کنشگران عمومی و خصوصی که برای رسیدگی به مسائل پیچیده خط‌مشی همکاری می‌کنند. بر همکاری فرابخشی و تولید مشترک راه‌حل‌ها تأکید دارد. با چالش‌هایی مانند پویایی قدرت و مقاومت کنشگران محلی روبروست که می‌تواند به حکمرانی صوری منجر شود.	Krogh (2017)
۱۶	به سطح «هم‌حکمرانی» ^۲ میان دولت مرکزی، دولت‌های منطقه‌ای و کنشگران اجتماعی اشاره دارد. این مفهوم، فرایندها و بروندهای حکمرانی را شامل می‌شود و سطوح بالاتر آن با نابرابری درآمدی کمتر (با تسهیل همکاری و هماهنگی) مرتبط است.	Carreras (2017)
۱۷	رویکردی مشارکتی که شهروندان و ذی‌نفعان به طور فعال در فرایند حکمرانی شرکت می‌کنند؛ در تقابل با رهبری سیاسی حاکمیتی سنتی. بر نقش شهروندان با کفایت سیاسی در شکل‌دهی حکمرانی، ترویج یادگیری سیاسی، پاسخگویی و کارآفرینی سیاسی مقامات منتخب تأکید دارد. هدف آن پل‌زدن بین مردم‌سالاری دینی نمایندگی و اشکال نوظهور مشارکت است.	Sørensen (2020)
۱۸	فرایندی که با درگیر کردن ذی‌نفعان متنوع در فرایند تصمیم‌گیری، رضایتمندی ذی‌نفعان (در مدیریت خطر سیل) را افزایش داده و احتمال بروز مسائل حقوقی را کاهش می‌دهد.	Nouzari & et al. (2022)

1. Tokenistic
2. Shared-Rule

ردیف	تعریف حکمرانی تعاملی	منبع (سال)
۱۹	رویکردی مشارکتی در فرایندهای حکمرانی که ذی‌نفعان را در تصمیم‌گیری مشارکت می‌دهد. هدف آن افزایش کارایی، اثربخشی و مشروعیت است. اما با چالش‌هایی (نیاز به منابع، مشارکت سطحی، نادیده‌گرفتن ورودی) روبروست. موفقیت آن به حل مسائل مربوط به فراگیربودن، مشروعیت‌فرآیندی ^۱ و پاسخگویی بستگی دارد.	Namli (2022)
۲۰	رویکردی مشارکتی در رهبری سیاسی که در آن تصمیم‌گیری، شامل درگیرکردن ذی‌نفعان و تقویت ارتباطات است. بر اهمیت تعامل در سراسر فرایند سیاسی (مثال: دولت محلی فنلاند) تأکید دارد و نقش رهبران محلی را به تسهیل‌کنندگان تغییر می‌دهد. بعد شبکه‌ای حکمرانی را تقویت می‌کند.	Paananen (2022)
۲۱	رویکردی مشارکتی در مدیریت منابع و سیاست‌ها (به‌ویژه مناطق حفاظت‌شده) که بر مشارکت کنشگران مختلف (ذی‌نفعان مؤثر/ماتثر) از طریق گفتگو و همکاری تأکید دارد. هدف آن رسیدگی به تعارضات (مثل حفاظت از تنوع زیستی مقابل توسعه) و حل مسائل اجتماعی در چشم‌انداز مناطق حفاظت‌شده است.	Santosa (2022)
۲۲	فرایندها و روابط مشارکتی میان سطوح و عملکردهای مختلف دولت، به‌ویژه در پاسخ به چالش‌های پیچیده (مثال: بحران‌های سلامت عمومی). نشان تعامل نهادهای دولتی از طریق الگوهای متمایز (عمودی، بین‌عملکردی، درون‌عملکردی و ترکیبی) و تأکید بر هماهنگی و همکاری میان لایه‌های دولتی در مدیریت اضطراری.	Yao & et al. (n.d.)

تفاوت اصلی حکمرانی تعاملی با دولت سنتی در این است که در حالی که تصمیم‌گیری در دولت سنتی اغلب یک‌جانبه است، حکمرانی تعاملی بر همکاری و اجماع برای اجرای پروژه‌های خط‌مشی تکیه دارد. این رویکرد، به معنای واقعی کلمه «هم‌حکومتی» است؛ زیرا فرایند شکل‌گیری سیاست بر تعامل داوطلبانه کنشگران از هر دو سو بنا شده است (Denters & et al., 2013). همچنین در مورد تفاوت حکمرانی تعاملی با حکمرانی خوب که در واقع به‌نوعی رویکرد کلاسیک حکمرانی نسبت به دیگر گونه‌هاست، باید گفت بنابر تعریف بانک جهانی «حکمرانی خوب، شیوه‌ای از اداره امور حکومت است که بر اساس شش شاخص (شاخص حکمرانی جهانی)^۲ حق اظهارنظر و پاسخ‌گویی، ثبات سیاسی و عدم خشونت، اثربخشی دولت، کیفیت قانون‌گذاری، حاکمیت قانون و مهار فساد قابلیت سنجش دارد (فدایی و همکاران، ۱۳۹۶، ص. ۷۰)؛ بنابراین میان این دو مفهوم تفاوت وجود دارد. از طرفی، با توجه به انعطاف و پراکندگی که در خود مفهوم حکمرانی و به‌ویژه در اقسام مختلف و جدید آن وجود دارد، ارائه یکسری اصول و شاخص عمومی، به نظر کمی دشوار و چالش‌برانگیز است؛ همچنین در حکمرانی تعاملی بر خلاف حکمرانی خوب، شاخص‌های یکسانی جهت طراحی الگوی مدنظر وجود ندارد؛ زیرا الگوی حکمرانی تعاملی ناظر بر سطح، منطقه و مسئله می‌تواند متفاوت باشد. با وجود مزایای فراوان

1. Throughput Legitimacy

2. The Worldwide Governance Indicators (WGI)

حکمرانی تعاملی، این دیدگاه با انتقادهایی نیز روبرو است. برخی محققان به خوش بینی بیش از حد به این رویکرد تردید دارند؛ زیرا درگیر کردن ذی نفعان متعدد با منافع متفاوت ممکن است به بحث، درگیری، بن بست و رکود منجر شود؛ همچنین موانعی برای مشارکت موفق ذی نفعان شناسایی شده است (Nouzari & et al., 2019). نگرانی هایی در مورد تأثیر آن بر مردم سالاری دینی نیز وجود دارد. نیاز به نهادینه سازی رسمی کمتر در شبکه ها و مشارکت ها می تواند سطح مشارکت دموکراتیک و پاسخ گویی را کاهش دهد. این وضعیت که به «مسئله بسیاری از دست ها» یا «پارادوکس مسئولیت مشترک» معروف است، تخصیص مسئولیت را دشوار می کند و به «بازی های جابجایی سرزنش» دامن می زند؛ با این حال ماهیت خودسازنده و خودتنظیمی این عرصه ها انعطاف پذیری لازم را برای مواجهه با مسائل پیچیده حکمرانی فراهم می آورد (Sørensen, 2013). بررسی جامع ۲۲ تعریف از حکمرانی تعاملی در منابع مختلف (نمودار ۳)، امکان استخراج و دسته بندی نکات متمایز و کلیدی مشترک را فراهم می آورد. مطابق با نمودار (۴)، این نکات، ویژگی های اصلی و اهداف این رویکرد حکمرانی را برجسته می سازند:

جدول ۴- نکات متمایز و کلیدی از تعاریف حکمرانی تعاملی

ردیف	دسته کلیدواژه ها	نکات متمایز/کلیدواژه های تکرار شونده و اصلی
۱	ماهیت و رویکرد	شیوه، چارچوب، تغییر از دولت سنتی، رویکرد مشارکتی، سیستم حکمرانانه، چشم انداز نظری، فرایندها و سازو کارها.
۲	کشگران اصلی	دولت (مرکزی، منطقه ای، محلی)، شهروندان، گروه های اجتماعی، شرکت ها، ذی نفعان، کشگران مدنی، عمومی، خصوصی، بازار، NGO ها، جوامع محلی، سطوح مختلف دولت.
۳	اهداف و کارکردها	بهبود مشروعیت (دموکراتیک، فرایندی، تصمیم گیری جمعی)، جلب حمایت، افزایش کیفیت تصمیم، هم پیمانی سازی کشگران، بهبود عملکرد اداری، حل مسائل (پیچیده، اجتماعی، محیط زیست، تعارضات)، حکمرانی پایدار، افزایش سرمایه اجتماعی، مدیریت پایدار منابع، حکمرانی محیط زیست، ارتقای قابلیت حکمرانی، توزیع عادلانه تر قدرت، همسو کردن منابع، افزایش رضایتمندی، کاهش مسائل حقوقی، افزایش کارایی و اثربخشی.
۴	ویژگی های فرایندی	درگیری در مراحل اولیه، گشودگی و همکاری (پیش از تصمیم)، هدایت افقی، شبکه های حکمرانی، فرایند اجماع محور، مذاکره، تولید مشترک راه حل ها، ارتباطات، مردم سالاری دینی مشورتی، هماهنگی.
۵	ابعاد و مقیاس	تعامل دولت- جامعه، مقیاس های مختلف (محلی تا جهانی)، اقتدارها و مسئولیت های موازی، فرابخشی.
۶	چالش ها و پیامدها	خطر حکمرانی صوری، پویایی قدرت، مقاومت محلی، نیاز به منابع، مشارکت سطحی، نادیده گرفتن ورودی، کاهش نابرابری درآمدی (پیامد مثبت).

با توجه به مرور جامع تعریف ها و استخراج نکات کلیدی، در این پژوهش، حکمرانی تعاملی به عنوان یک فراگرد سیستمی و مشارکتی در مدیریت امور عمومی تعریف می شود؛ فراگردی که بر تعامل باز

و داوطلبانه میان کنشگران متنوع و متعدد (شامل دولت در سطوح مختلف، شهروندان، گروه‌های اجتماعی، بخش خصوصی و نهادهای غیردولتی) تأکید دارد. هدف حکمرانی تعاملی، گذر از تصمیم‌گیری‌های یک‌جانبه سنتی و درگیر کردن ذی‌نفعان در مراحل اولیه فرایندهای خط‌مشی‌گذاری است تا از طریق بحث معقول و تولید مشترک راه‌حل‌ها، به حل مسائل پیچیده و چندوجهی (اجتماعی، محیط زیستی و اقتصادی) بپردازد. این رویکرد که در مقیاس‌های گوناگون (از محلی تا جهانی) قابل اجراست، در پی همسوسازی منابع پراکنده (مالی، انسانی، اطلاعاتی و دانشی)، افزایش مشروعیت (دموکراتیک و فرایندی)، ارتقای کیفیت تصمیم‌ها و بهبود عملکرد اداری، تقویت سرمایه اجتماعی و درنهایت دستیابی به حکمرانی پایدار و کارآمد است. موفقیت این فراگرد به تضمین برابری (در حضور و صدا)، نفوذ واقعی ذی‌نفعان در تصمیم‌گیری، بحث معقول و شفافیت کامل در طول چرخه سیاست‌گذاری بستگی دارد.

۳-۳. مدل‌های آغاز و اجراشده حکمرانی تعاملی

با توجه به بعد «ابتکار عمل در تعامل» رودنبرگ، واگنار و برگرز (۲۰۲۳)، حکمرانی تعاملی از دو مسیر اصلی آغاز می‌شود:

۳-۳-۱. آغازگری از جانب دولت

این رویکرد که به‌ویژه در کشورهای غربی متداول است (نوذری و همکاران، ۲۰۱۹)، شامل دخالت فعال دولت در تعیین نحوه، زمان و ذی‌نفعان مشارکت‌کننده در فرایندهای خط‌مشی‌گذاری است. این نوع حکمرانی تعاملی به عنوان ابزاری کارآمد برای حل مسائل اجتماعی پیچیده عمل می‌کند و با بازتنظیم منابع پراکنده و ایجاد رضایت و حمایت، اجرای مؤثر سیاست‌ها را تسهیل می‌کند. نمونه‌های آن شامل مدیریت خطر سیل از سوی هیئت‌های آبی هلند (نوذری و همکاران، ۲۰۲۰) و بودجه‌بندی مشارکتی است که شفافیت و پاسخگویی محلی را افزایش می‌دهد (هوردیک و همکاران، ۲۰۱۵). این شکل از حکمرانی در چارچوب برنامه‌ریزی مشارکتی اجباری قرار می‌گیرد (نوذری و همکاران، ۲۰۲۰).

۳-۳-۲. آغازگری از جانب شهروندان

در مقابل، این نوع حکمرانی تعاملی از پایین به بالا و توسط شهروندان، گروه‌های مدنی یا شبکه‌های اجتماعی غیردولتی آغاز می‌شود (رودنبرگ و همکاران، ۲۰۲۳). این ابتکارها اغلب در پاسخ به یک مسئله اجتماعی، پاسخگونی نهادها رسمی یا نیاز به راه‌حل‌های نوآورانه محلی پدید می‌آیند. «ابتکارهای مدنی» نمونه بارز آن هستند. در آنها گروه‌های شهروندی برای حل مسائل خاص (مانند محیط زیست یا خدمات اجتماعی) با نهادهای دولتی یا ذی‌نفعان همکاری می‌کنند. این رویکرد، ظرفیت مردم را برای توانمندسازی و ایجاد تغییر از طریق همکاری برجسته می‌سازد.

مالیناسکاپته و همکارانش حکمرانی تعاملی را متشکل از سه عنصر اصلی می‌دانند:

تصاویر:^۱ این عنصر به ارزش‌ها، اصول و چشم‌اندازهای مشترکی اشاره دارد که جهت‌دهنده حکمرانی هستند. تصاویر همان «چرایی» و «جهت‌گیری» حکمرانی را مشخص می‌کنند.

ابزار:^۲ ابزارها به سازوکارها، قواعد، رویه‌ها و منابعی اشاره دارند که حکمرانی را ممکن می‌سازند. اینها «چگونگی» ساختاری و ظرفیتی حکمرانی را فراهم می‌کنند.

اقدامات:^۳ اقدامات، فعالیت‌های ملموس و عملیاتی هستند که ابزارها را به کار می‌گیرند و به نتایج مشخص منجر می‌شوند. اینها «چه کاری انجام می‌شود» را در عمل نشان می‌دهند (مالیناسکایته و همکاران، ۲۰۲۲، ص. ۲).

به باور این پژوهشگران حکمرانی می‌تواند به سه حالت از بالا به پایین، جمعی یا خودگردان باشد و هر سه مؤلفه فوق ویژگی‌های تنوع، پیچیدگی، پویایی و مقیاس را دارا هستند که بر قابلیت حکمرانی یک سیستم تأثیر می‌گذارند. یانتی و همکاران^۴ (۲۰۲۳، ص. ۵) چارچوبی تحلیلی بر پایه سه سطح از حکمرانی پیشنهاد می‌کنند که برای نهادینه‌سازی تعامل و مشارکت شهروندان حیاتی هستند:

سطح راهبردی: تعیین چشم‌انداز و اهداف کلی خط‌مشی‌گذاری با تعامل ذی‌نفعان برای جهت‌دهی مسیر آینده.

سطح اجرایی: شامل شیوه‌های مدیریتی و عملیاتی برای پشتیبانی فرایندهای تعاملی و فراهم‌آوردن امکان مشارکت مؤثر.

سطح رابط شهروندی: مستقیم به ابزارها و فرایندهای تسهیل‌کننده تعامل و مشارکت شهروندان برای شنیده‌شدن صداها و تأثیرگذاری بر تصمیم‌گیری‌ها مربوط می‌شود (یانتی و همکاران، ۲۰۲۳، ص. ۵). مدل کویمان و همکاران، چارچوبی عام‌تر برای درک لایه‌های حکمرانی ارائه می‌دهد که شامل سه مرتبه است:

فرامرتبه:^۵ به سطح بالاتر حکمرانی اشاره دارد که شامل اصول، ارزش‌ها، چشم‌اندازها و هنجارهای حاکم بر نظام حکمرانی است. این مرتبه، جهت‌گیری کلی و فلسفه زیربنایی را تعیین می‌کند.

مرتبه دوم:^۶ به محیط نهادی و چارچوب‌هایی مربوط می‌شود که حکمرانی را سازماندهی و هدایت می‌کنند. این شامل قوانین، ساختارها، رویه‌ها و نهادهایی است که نحوه تعامل و تصمیم‌گیری را شکل می‌دهند.

1. Images.

2. Instruments.

3. Actions.

4. Jäntti

5. Meta-Governance

6. Second-Order Governance

مرتبه اول^۱: به ابزارها و فعالیت‌های ملموس و عملیاتی در حوزه حکمرانی اشاره دارد که در تعاملات روزمره رخ می‌دهند. این مرتبه، جایی است که تصمیم‌گیری‌ها اجرایی شده و به نتایج عینی تبدیل می‌شوند.

شکل ۳- مدل سه‌لایه حکمرانی تعاملی (ترسیم: نویسندگان مقاله، با الهام از کویمان و همکاران، ۲۰۰۵)

خلاصه اینکه مدل کویمان یک چارچوب نظری برای لایه‌های عام حکمرانی ارائه می‌دهد. مالیناسکایته این لایه‌ها را به عناصر اصلی حکمرانی تعاملی (تصاویر، ابزار، اقدامات) تقلیل می‌دهد و جنبه‌های پویایی و پیچیدگی را به آن می‌افزاید. در نهایت مدل یانتهی یک چارچوب ساختاری برای نهادینه‌سازی این عناصر فراهم می‌کند و نشان می‌دهد چگونه می‌توان این مفاهیم را در عمل برای تقویت تعامل و مشارکت شهروندان در درون یک سرزمین اجرا کرد. این سه مدل با هم، درکی جامع از ابعاد نظری تا عملیاتی حکمرانی تعاملی ارائه می‌دهند.

۴-۳. معیارهای سنجش و ارزشیابی حکمرانی تعاملی

برای درک عمیق‌تر ماهیت و کارکرد حکمرانی تعاملی، شناسایی و ارزیابی معیارهای کیفیت آن از اهمیت بالایی برخوردار است. ادلنبوس^۲ چهار معیار اصلی را برای تبیین ماهیت حکمرانی تعاملی معرفی می‌کند که شامل برابری، نفوذ، بحث معقول و شفافیت هستند (ادلنبوس، ۲۰۰۰، ص. ۳۹)؛ با این حال با توجه به پیشرفت‌های چشمگیر در ادبیات حکمرانی طی دهه گذشته، این معیارها به به‌روزرسانی نیاز داشتند؛ از این رو ادبیات موجود در زمینه حکمرانی بررسی شدند تا رویکردهایی که به معیارهای خاص مرتبط با حکمرانی تعاملی اشاره می‌کنند، شناسایی شوند. در این راستا، گراهام اسمیت (۲۰۰۹) نیز بر اهمیت دموکراتیک‌سازی معیارها تأکید دارد.

در ادامه، جزئیات چهار معیار اصلی، از دیدگاه نوذری و همکاران (۲۰۱۹) تبیین می‌شود:

1. First-Order Governance
2. Edelenbos

الف) برابری^۱: برابری در حکمرانی تعاملی بر خنثی کردن نابرابری‌ها میان ذی‌نفعان، از دو جنبه کلیدی حضور^۲ و صدا^۳ تمرکز دارد (نوذری و همکاران، ۲۰۱۹، ص. ۱۴۹).

حضور: این بعد به برابری در دسترسی و تعامل ذی‌نفعان در فرایندها مربوط می‌شود. برای اطمینان از برابری حضور، روش‌های انتخاب باید منصفانه باشند و هر ذی‌نفع مهم در جامعه، جدا از علایق، موقعیت یا پیشینه، فرصت تعامل و مشارکت را داشته باشد. این جنبه در اصل به عادلانه‌بودن رویه‌های انتخاب و سطح دسترسی به فرایند خط‌مشی‌گذاری می‌پردازد (نوذری و همکاران، ۲۰۱۹، ص. ۱۴۹).

صدا: این جنبه به برابری در احتمال شنیده‌شدن دیدگاه‌های ذی‌نفعان (مانند در طول جلسات) اشاره دارد که لزوماً به معنای تعامل مستمر آنها در هر لحظه نیست (نوذری و همکاران، ۲۰۱۹، ص. ۱۴۹). در این حالت، ورودی یک کنشگر نباید بیشتر از ورودی کنشگر دیگر تأثیرگذار باشد. دستیابی به برابری فراتر از صرف فرصت دادن برای ارائه ورودی است؛ بلکه از طریق کاهش تفاوت در ویژگی‌ها، منابع و مهارت‌های کنشگران نیز محقق می‌شود. گفتنی است نابرابری میان ذی‌نفعان همواره تا حدی وجود دارد و هیچ فرایند برنامه‌ریزی کاملاً برابری نیست، اما هدف اصلی باید به حداقل رساندن نابرابری‌ها تا حد امکان باشد (نوذری و همکاران، ۲۰۱۹، ص. ۱۴۹-۱۵۰).

ب) نفوذ^۴: نفوذ به توانایی ذی‌نفعان برای اعمال تأثیر در فرایند خط‌مشی‌گذاری مربوط می‌شود. برای اینکه ذی‌نفعان نفوذ داشته باشند، ورودی‌های آنها باید در خط‌مشی گنجانده شود و در تصمیم‌گیری‌ها بدان توجه شود (همان، صص. ۱۵۰-۱۵۱).

هنگام تعیین نفوذ، می‌توان میان دو لحظه کلیدی در یک فرایند خط‌مشی تمایز قایل شد:

مرحله تعیین دستور کار: مهم در این مرحله آن است که کنشگران بر انتخاب موضوعات، مسائل و مشکلاتی که از طریق فرایند سیاست حل می‌شوند، تأثیر بگذارند.

لحظه تصمیم‌گیری قطعی: در این لحظه، بسیار حیاتی است که تصمیم‌گیرندگان به نتیجه فرایند تعاملی متعهد باشند (همان، صص. ۱۵۰-۱۵۱).

ج) بحث معقول^۵: بحث معقول، گفتگو‌هایی است که در آنها ذی‌نفعان می‌کوشند به کمک استدلال‌ها یکدیگر را متقاعد کنند. در این رویکرد، منطق و انصاف تعیین‌کننده قدرت استدلال‌ها هستند، نه منابع، موقعیت‌ها یا جایگاه ذی‌نفعان در سلسله‌مراتب. تصمیم‌گیری‌ها از طریق بررسی دقیق استدلال‌های ارائه‌شده در طول فرایند اتخاذ می‌شوند. برای تحقق این امر، ذی‌نفعان باید تا حدودی پذیرا

1. Equality

2. Presence

3. Voice

4. Influence

5. Reasonable Discussion/Deliberation

باشند؛ یعنی نسبت به دیدگاه‌ها، ادراکات و تجربیات دیگر شرکت‌کنندگان گشودگی نشان دهند و آنها را قدر بدانند. مشروعیت تعامل ذی‌نفعان به پذیرش کنشگران و توانایی آنها برای قضاوت سنجیده اندیشمندانه بستگی دارد. انتظار می‌رود انتخاب‌ها، زمانی که ذی‌نفعان فرصت تأثیرگذاری بر سیاست را دارند، تنها به علایق و دانش خاص آنها محدود نشود (همان).

د) شفافیت: شفافیت به میزانی اشاره دارد که ذی‌نفعان اطلاعات و انتظارات را در فرایند برنامه‌ریزی به اشتراک می‌گذارند (همان، صص. ۱۵۱-۱۵۲).

این معیار دو جنبه اصلی دارد:

اولاً شفافیت از طریق دسترسی به اطلاعات (از نظر محتوا و رویه)، تدوین مسائل و راه‌حل‌ها را برای ذی‌نفعان آسان‌تر می‌کند؛ افزون بر این در یک فرایند شفاف، ذی‌نفعان می‌توانند اظهارات انتقادی درباره جنبه‌های مختلف فرایند بیان کنند که به تعیین سطح اعتماد ذی‌نفعان به فرایند و مشروعیت آن کمک می‌رساند.

ثانیاً این پژوهشگران تأکید می‌کنند انتظارات همه طرف‌های شرکت‌کننده در فرایند باید واضح باشد تا همه بدانند چگونه تعامل کنند. مدیریت انتظارات از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا انتظارات اغلب متفاوت و رو به افزایش هستند و برآورده‌نشدن آنها می‌تواند به سطح پایین حمایت از تصمیم‌های نهایی منجر شود.

در نهایت این نتیجه حاصل می‌شود که برابری، نفوذ، بحث معقول و شفافیت ویژگی‌های کلیدی یک فرایند تعاملی ذی‌نفعان هستند. ادبیات حکمرانی تعاملی فرض می‌گیرد که یک همبستگی مثبت بین میزان «تعاملی» بودن یک فرایند ذی‌نفعان و حمایت رویه‌ای (رضایت ذی‌نفعان از فرایندی که در آن شرکت می‌کنند) در میان آنها وجود دارد.

۴. الگوی نظام‌مند فراگرد حکمرانی تعاملی: از مبانی نظری تا ارزشیابی پیامدها

در این بخش، یک مدل سیستمی جامع از فراگرد حکمرانی تعاملی بر مبنای مرور دقیق ادبیات و تلفیق مفاهیم، تعاریف، و مدل‌های استخراج‌شده در بخش‌های پیشین ارائه می‌شود. این مدل (شکل ۶)، با هدف فراهم‌آوردن درکی منسجم و یکپارچه از ابعاد گوناگون حکمرانی تعاملی، به تشریح ورودی‌ها، فرایندها، خروجی‌ها و پیامدها و همچنین حلقه‌های بازخورد و عوامل بستر حاکم بر این فراگرد می‌پردازد. انتخاب رویکرد سیستمی برای تشریح حکمرانی تعاملی، به دلیل ماهیت پیچیده، پویا و بین‌بخشی آن است. این رویکرد، امکان درک روابط علت و معلولی، وابستگی متقابل اجزا و دینامیک‌های بازخوردی را که در مدل‌های خطی نادیده گرفته می‌شوند، فراهم می‌آورد و به شناخت جامع‌تری از این پدیده می‌انجامد.

نمودار ۳- مدل سیستمی فراگرد حکمرانی تعاملی

۴-۱. اجزای اصلی الگو

عوامل محیطی و اصول هدایت‌کننده (بالای مدل): این عوامل، شامل ارزش‌ها، اصول و هنجارهای مشترک، سبک‌های کلی عملکرد سیستم و ویژگی‌های ذاتی محیط (مانند پیچیدگی و پویایی مسائل) هستند؛ همچنین تأثیر حوزه‌های دانشی مختلف نیز در این بخش نمایان است. این عناصر به‌مثابه بستر و راهنمای کل سیستم عمل می‌کنند.

ورودی‌ها (سمت راست مدل): محرک‌های اصلی آغاز حکمرانی تعاملی، مسائل پیچیده و چندوجهی هستند که حل آنها نیازمند مشارکتی گسترده است. ذی‌نفعان متنوع (دولتی، خصوصی، مدنی و شهروندی) با منابع پراکنده و نیاز به اهداف و کارکردهای مشخص (مانند بهبود مشروعیت، حل مسائل، افزایش کارایی و رضایتمندی)، به همراه انتظارات ذی‌نفعان جریان ورودی به سیستم را تشکیل می‌دهند.

فرایند (مرکز مدل): هسته اصلی حکمرانی تعاملی، فرایند همکاری است. این فرایند با آغاز تعامل (از جانب دولت یا شهروندان) شروع می‌شود و از طریق لایه‌های نهادینه‌سازی تعامل (راهبردی، اجرایی، رابط شهروندی) و به‌کارگیری ابزار و اقدامات مشخص پیش می‌رود. شکل‌گیری فرایند همکاری بر مبنای درگیری در مراحل اولیه، گشودگی، هدایت افقی، مذاکره و هم‌حکومتی صورت می‌گیرد.

خروجی‌ها و پیامدها (سمت چپ مدل): نتایج مستقیم و غیرمستقیم فرایند حکمرانی تعاملی، شامل راه‌حل‌ها و تصمیم‌های مشترک/اجماعی، حل مؤثر مسائل پیچیده، بهبود عملکرد، افزایش مشروعیت و رضایتمندی، تقویت سرمایه اجتماعی و حکمرانی پایدار هستند. کاهش مسائل حقوقی و نابرابری درآمدی نیز از پیامدهای مثبت آن شمرده می‌شوند.

حلقه بازخورد و ارزیابی (پایین مدل): این حلقه برای یادگیری و بهبود مستمر سیستم حیاتی است. ارزیابی کیفیت فرایند و پیامدها بر اساس معیارهای اصلی برابری، نفوذ، بحث معقول و شفافیت انجام می‌شود. نتایج این ارزیابی، همراه با رضایتمندی ذی‌نفعان به سیستم بازخورد داده می‌شوند تا ورودی‌ها یا فرایندها در چرخه‌های بعدی تعدیل و بهبود یابند.

چالش‌های محیطی (بالای مدل، کادر قرمز): این چالش‌ها (مانند مشارکت سطحی، مقاومت محلی، خوش بینی بیش از حد، پارادوکس مسئولیت مشترک، حکمرانی صوری و رکود)، چونان عوامل بیرونی یا درونی می‌توانند بر فرایند همکاری و نتایج تأثیر منفی بگذارند و باید پیوسته مورد توجه و مدیریت قرار گیرند.

ارتباطات و جریان در مدل: این مدل نشان می‌دهد که ورودی‌ها از طریق یک فرایند تعاملی به خروجی‌ها منجر می‌شوند. حلقه‌های بازخورد، اطلاعات ارزیابی شده را برای انطباق و بهبود مداوم سیستم به ورودی‌ها یا فرایند باز می‌گردانند. عوامل محیطی نیز پیوسته بر تمام مراحل سیستم تأثیر می‌گذارند. این رویکرد سیستمی، ماهیت چرخه‌ای، پویا و خودتنظیم‌شونده حکمرانی تعاملی را برجسته می‌سازد.

۵. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف ارائه تصویری جامع و نظام‌مند از ادبیات «حکمرانی تعاملی»، با استفاده از روش فراترکیب، به تحلیل و دسته‌بندی مفاهیم، ابعاد و مدل‌های این حوزه پرداخت. نتایج نشان داد که حکمرانی تعاملی در دهه اخیر از یک ایده نوظهور به یک رویکرد رو به رشد در اداره امور عمومی تبدیل شده است. تحلیل‌های کمی و کیفی، بیانگر رشد فزاینده علاقه پژوهشگران و تکامل درک این مفهوم بود که از صرف مشارکت فراتر رفته و به سوی فهم عمیق‌تر از فرایندها، سازوکارها و پیامدهای آن با نگاهی سیستمی پیش رفته است. این پژوهش با ترسیم چشم‌انداز مفهومی - سیستمی حکمرانی تعاملی، به غنای ادبیات نظری کمک شایانی کرد. مدل سیستمی ارائه‌شده، تصویری یکپارچه از ابعاد سیستمی، فرایندی و هنجاری حکمرانی تعاملی ارائه داد که شامل ورودی‌ها، فرایندها، خروجی‌ها و حلقه‌های بازخورد، تحت تأثیر عوامل محیطی است. این چارچوب تحلیلی، با برجسته‌کردن ابعاد طبقه‌بندی (بر اساس ابتکار و گشودگی) و تأکید بر معیارهای کیفیت نظیر «برابری»، «نفوذ»، «بحث معقول» و «شفافیت» به عنوان هسته اصلی حکمرانی تعاملی باکیفیت، به مشروعیت و اثربخشی فرایندهای مشارکتی و رضایتمندی ذی‌نفعان کمک می‌رساند. توصیه‌های عملی این مطالعه بر لزوم طراحی دقیق فرایندهای مشارکتی، تخصیص منابع کافی برای تسهیل گفتگو، فراهم آوردن بستر برای ابتکارهای شهروندی و مدیریت شفاف انتظارات ذی‌نفعان تأکید دارد. تمرکز بر مقالات دسترسی باز و ماهیت فراترکیب، از محدودیت‌های این

پژوهش بود. برای پژوهش‌های آتی، انجام‌دادن مطالعات موردی عمیق در بسترهای بومی، تمرکز بر چالش‌های مطرح‌شده (مانند پویایی قدرت و مشارکت سطحی)، توسعه ابزارهای کمی برای سنجش معیارهای کیفیت، و کاوش نقش فناوری‌های نوین و چارچوب‌های نهادی-قانونی پیشنهاد می‌شود. در نهایت حکمرانی تعاملی در مواجهه با پیچیدگی‌های فزاینده مسائل اجتماعی و ناکارآمدی رویکردهای تک‌بعدی، به مثابه یک پارادایم پویا و تکامل‌پذیر، راهگشای حل مسائل پیچیده و تقویت مردم‌سالاری دینی است؛ زیرا گام اول در کاربست و نهادینه‌سازی مشارکت شهروندان و به تبع آن، تحکیم الگوی حکمرانی مردمی، مشارکتی یا دیگر رویکردهای مشابه در حکمرانی، اصلاح تعامل میان شهروندان و دولت است؛ تا هرگونه صدای مردم شامل اظهار نظر یا انتقاد به گوش آنان برسد و در مقابل دولت نیز درباره عملکرد خود در مقابل مردم به عنوان ذی‌نفعان جامعه، پاسخ‌گو و شفاف باشند. این مهم با فراهم‌سازی هرگونه بستر و یا فضای تعاملی محقق می‌شود؛ مشروط بر اینکه دولت متعهدانه خود را در برابر فراهم‌سازی چنین بسترهایی مسئول بداند و از طرفی شهروندان هم فعالانه و پویا در این عرصه مشارکت داشته باشند. در نهایت باید گفت توانمندسازی شهروندان و ایجاد پل‌های ارتباطی نوین میان جامعه و دولت، نه تنها به افزایش کارایی و اثربخشی منجر می‌شود، بلکه مشروعیت و پایداری تصمیم‌گیری‌های عمومی را نیز تضمین می‌کند. پذیرش و نهادینه‌سازی اصول و فرایندهای حکمرانی تعاملی، ضرورتی برای تحقق حکمرانی عادلانه، پایدار و پاسخگو در قرن بیست و یکم به شمار می‌رود.

منابع

فدایی، م. و غفاری، س. (۱۳۹۶). بررسی تأثیر شاخص‌های حکمرانی خوب و اندازه دولت بر شاخص فساد در کشورهای گروه بریکس و ایران. *چشم‌انداز مدیریت دولتی*، ۸(۴)، صص. ۶۵-۸۶.

References

- Ansell, C., & Torfing, J. (Eds.). (2022). *Handbook on theories of governance*. Edward Elgar Publishing.
- Bang, H. P. (2016). Interactive governance: A challenge to institutionalism. In: J. Edelenbos & I. van Meerkerk (Eds.), *Critical reflections on interactive governance* (pp. 56–79). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781783479078.00009>
- Carreras, Y. Í. (2017). *Decentralization, interactive governance and income inequality: A comparative study*. Doctoral dissertation, University of Pittsburgh. ProQuest Dissertations and Theses Global.
- Chuenpagdee, R. (2011). Interactive governance for marine conservation: an illustration. *Bulletin of Marine Science*, 87(2), pp. 197-211.
- Conway, S. (2020). Interactive governance: Advancing the paradigm. *Administration*, 68(3), pp. 63-68.
- Denters, B., van Heffen, O., Huisman, J., & Klok, P. J. (Eds.). (2003). *The rise of interactive governance and quasi-markets* (Vol. 8). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-94-017-3457-8>
- Denters, S.A., Van Heffen, O., Huisman, J. & Klok, P.J. (Eds.). (2013). *The rise of interactive governance and quasi-markets* (Vol. 8). Springer Science & Business Media.
- Derkyi, M., Ros-Tonen, M. A. F., Dietz, T., & Kyereh, B. (2012). Interactive forest governance for conflict management in Ghana. *International Forestry Review*, 14(4), pp. 510–519.
- Edelenbos, J. (2000). *Process management in complex decision-making: an interactive approach to managing networked decision making on infrastructural problems*. Kluwer Academic Publishers.
- Edelenbos, J., & van Meerkerk, I. (2016). Introduction: Three reflecting perspectives on interactive governance. In: J. Edelenbos & I. van Meerkerk (Eds.), *Critical reflections on interactive governance* (pp. 1–28). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781783479078.00005>
- Fadaei, M., & Ghaffari, S. (2017). Barrasi-yi ta'thir-i shākhish-hāyi hukmrānī-yi khūb va andāzih-yi dawlat bar shākhish-i fisād dar kishvar-hāyi gurūh-i BRICS va Īrān [Examining the impact of good governance indicators and government size on corruption index in BRICS countries and Iran]. *Chashmandāz-i Mudīriyyat-i Dawlatī*, 8(4), pp. 65–86. [In Persian]
- Feys, Y. (2023). Scoping review regarding police decision-making: Methodological outline. In

- Book title if part of one* (pp. 11–19). Springer.
https://doi.org/10.1007/978-3-031-22281-8_2
- Frey, K. (2004). Governança interativa: Uma concepção para compreender a gestão pública participativa? *Política & Sociedade*, 3(5), pp. 118–138.
- Hadie, S. N. H. (2024). ABC of a scoping review: A simplified JBI scoping review guideline. *Education in Medicine Journal*, 16(2), pp. 185–197.
<https://doi.org/10.21315/eimj2024.16.2.14>
- Hambleton, R., & Sweeting, D. (2003). Interactive governance: A view from the UK. In B. Denters, O. van Heffen, J. Huisman, & P. J. Klok (Eds.), *The rise of interactive governance and quasi-markets* (pp. 239–259). Springer.
https://doi.org/10.1007/978-94-017-3457-8_12
- Hendriks, F., & Tops, P. (2002). The quest for interaction: The reinvention of consensus democracy and its critics. *Dutch Crossing: Journal of Low Countries Studies*, 26(1), pp. 9–26. <https://doi.org/10.1080/03096564.2002.11730805>
- Hordijk, M., Miranda Sara, L., Sutherland, C., & Scott, D. (2015). Participatory instruments and practices in urban governance. In C. Johnson, G. Turok, & S. Parnell (Eds.), *The Routledge handbook on cities of the Global South* (pp. 127–146). Springer.
https://doi.org/10.1007/978-3-319-21272-2_7
- Jäntti, A., Paananen, H., Kork, A. A., & Kurkela, K. (2023). Towards interactive governance: Embedding citizen participation in local government. *Administration & Society*, 55(8), pp.1529–1554. <https://doi.org/10.1177/00953997231176045>
- Jentoft, S., & Chuenpagdee, R. (2022). Interactive learning and governance transformation for securing blue justice for small-scale fisheries. *Administration & Society*, 54(7), pp. 1255–1282. <https://doi.org/10.1177/00953997211069992>
- Kooiman, J., Bavinck, M., Chuenpagdee, R., Mahon, R. & Pullin, R. (2008). Interactive governance and governability: an introduction. *Journal of Transdisciplinary Environmental Studies*, 7(1), pp.1-11.
- Kooiman, J., Jentoft, S., Bavinck, M. & Pullin, R. (2005). *Fish for life: interactive governance for fisheries*. Amsterdam university press.
- Krogh, A. H. (2017). Implementing and Designing Interactive Governance Arenas: A Top-Down Governance Perspective. *Scandinavian Journal of Public Administration*, 21(3), pp. 63–84.
- Litherland, G., Muzacz, A., & Schulthes, G. (2025). Scoping review methodology: A practical guide for counseling researchers. *Counseling Outcome Research and Evaluation*, 16(1), pp. 92–108. <https://doi.org/10.1080/21501378.2024.2357134>
- Mahon, R., & McConney, P. (2013). A network perspective on governing interactions. In M. Bavinck, R. Chuenpagdee, S. Jentoft, & J. Kooiman (Eds.), *Governability of fisheries and aquaculture: Theory and applications* (pp. 301–314). Springer.
https://doi.org/10.1007/978-94-007-6107-0_16

- Malinauskaite, L., Cook, D., Ariza, E., Davíðsdóttir, B., & Ögmundardóttir, H. (2022). Interactive governance of whale ecosystem services: Governability assessment of three case studies in the Arctic. *Ecology and Society*, 27(2).
<https://doi.org/10.5751/ES-13141-270202>
- Namli, Z. (2022). Normative considerations of interactive governance: Effectiveness, efficiency, legitimacy and innovation. In: C. Ansell & J. Torfing (Eds.), *Handbook on theories of governance* (pp. 429–444). Edward Elgar Publishing.
<https://doi.org/10.4337/9781800371972.00047>
- Nouzari, E., Hartmann, T. & Spit, T. (2019). The usefulness of interactive governance for underground planning. *Nature and Culture*, 14(2), pp. 147-167.
- Nouzari, E., Hartmann, T. & Spit, T. (2022). Organizing support through interactive governance within flood risk management. *Water International*, 47(3), pp. 400–418.
<https://doi.org/10.1080/02508060.2022.2045859>
- Nouzari, E., Hartmann, T., & Spit, T. (2019). The usefulness of interactive governance for underground planning. *Nature and Culture*, 14(2), pp. 147–167.
<https://doi.org/10.3167/nc.2019.140203>
- Nouzari, E., Hartmann, T., & Spit, T. (2020). Interactive governance for satisfaction measurements: Stakeholder involvement in design processes for flood risk management. *Journal of Flood Risk Management*, 13(4). <https://doi.org/10.1111/jfr3.12650>
- Orillard, M. (2009). *Socio-cultural design and interactive governance* (Working Papers No. halshs-00449539). HAL. <https://ideas.repec.org/p/hal/wpaper/halshs-00449539.html>
- Paananen, H. (2022). Poliittinen johtaminen ja kuntien vuorovaikutteinen hallinta [Political leadership and interactive municipal governance]. *Hallinnon Tutkimus*, 41(3), pp. 189-208. <https://doi.org/10.37450/ht.112108>
- Rodenberg, J., Wagenaar, P. & Burgers, G.J. (Eds.). (2023). *Calling on the Community: Understanding Participation in the Heritage Sector, an Interactive Governance Perspective* (Vol. 7). Berghahn Books.
- Sanderson, I. (2002). Evaluation, policy learning and evidence-based policy making. *Public Administration*, 80(1), pp. 1–22. <https://doi.org/10.1111/1467-9299.00296>
- Santosa, E. B. (2022). Interactive governance framework and its potential for governing protected area landscape. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 976(1). <https://doi.org/10.1088/1755-1315/976/1/012017>
- Smith, G. (2009). *Democratic innovations: Designing institutions for citizen participation*. Cambridge University Press.
- Sørensen, E. (2013). Institutionalizing interactive governance for democracy. *Critical Policy Studies*, 7(1), pp. 72–86. <https://doi.org/10.1080/19460171.2013.772121>
- Sørensen, E. (2020). *Interactive Political Leadership: The Role of Politicians in the Age of Governance*. URL= <https://forskning.ruc.dk/da/publications/interactive-political-leadership-the-role-of-politicians-in-the-a>.

- Torfinn, J., Guy Peters, B., Pierre, J. & Sørensen, E. (2012). *Interactive governance: Advancing the paradigm*. USA: Oxford University Press.
- Van Buuren, A., Edelenbos, J. & Klijn, E.-H. (2007). *Interactive Governance in the Netherlands: The Case of the Scheldt Estuary*. London: Palgrave Macmillan.
https://doi.org/10.1057/9780230596283_8
- Yao, D., Li, J., Chen, Y., Gao, Q., & Yan, W. (2022). Interactive governance between and within governmental levels and functions: A social network analysis of China's case against COVID-19. *American Review of Public Administration*, 52(3), pp. 191–205.
<https://doi.org/10.1177/02750740211059534>
- Yi, C. (2015). Advancing the research on interactive governance. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 25(4), pp. 1310–1314.
<https://doi.org/10.1093/jopart/muv014>

